

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАТИЗАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТИВНОГО ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

В статті розглянуто систему термінів процесу інноватизації з метою конкретизації їх змісту та визначення основних акцентів, які дозволяють зрозуміти сутність інновацій в нових умовах господарювання.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інновація, інноватика, інноватизація.

The system of terms and their determination with the purpose of specification of their maintenance and determinations of basic accents, which allow to understand their essence in the new terms of menage, is considered in the article.

Keywords: innovative development, innovation, innovatization.

Забезпечення стабільності прогресивного розвитку економічної системи потребує використання основних засад інноваційного типу розвитку, який характеризується впровадженням принципово нових технологій, випуском високотехнологічної продукції, прийняттям прогресивних організаційних та управлінських рішень щодо активізації інноваційної діяльності. Успішна реалізація інноваційного типу розвитку забезпечується лише за умови використання його принципів як на макро-, так і на мезо- та мікрорівнях.

Питання інноваційного розвитку економічних систем вже впродовж тривалого часу вивчається науковцями різних країн. Проблематикою інноваційної діяльності та інноваційних процесів як основи економічного розвитку займалися такі науковці як Й.Шумпетер, Б.Санто, П.Друкер, І.Ансофф, Б.Твісс, Н.Лапін, Л.Водачек, Ю.Яковец, Л.Саломатіна, Р.Фатхутдінов, С.Ільєнкова, А.Власова, Н.Красноктська та ін. Серед українських науковців питанням інноваційного розвитку приділяють багато уваги в своїх працях В.Геєць, Ю.Бажал, О.Лапко, О.Амоша, А.Гальчинський, Г.Андрощук, О.Кузьмін, Й.Петрович, Л.Федулова та ін.

Загальні тенденції зміни умов господарювання, інтенсивність глобалізаційних процесів, посилення ролі науково-інтелектуального ресурсу як основи розвитку економічних систем вимагають використання нових підходів до організації інноваційної діяльності, а, відповідно, й системи управління розвитком на інноваційній основі.

Метою даної статті є теоретичний аналіз змісту окремих понятійних категорій для можливості їх ефективного використання в практичній діяльності економічних систем, розвиток яких повинен забезпечуватись внаслідок чіткого розуміння процесів, які сприяють активізації інноваційної діяльності.

Для досягнення поставленої мети до виконання поставлено наступні задачі:

визначити зміст процесів інноваційного та інновативного розвитку;

проаналізувати сутнісне наповнення термінів «інновація», «інноватика», «інноваційність», «інновативність»;

розглянути поняття інноватизації, визначити його зміст як терміну, умови застосування як процесу.

Незважаючи на цілу низку нормативних документів, які прийняті на законодавчому рівні і покликані регулювати процеси інноваційного зростання економіки України, об'єктивних зрушень в даному напрямку не спостерігається. Причини такої ситуації вбачаються в наступних моментах:

по-перше, прийняті документи не супроводжуються розробкою практичних механізмів реалізації задекларованих рішень;

по-друге, обговорення даної проблематики на науковому рівні зводиться до питань впровадження окремих методик, які забезпечують лише часткове вирішення проблемних питань;

по-третє, відсутнім є механізм підтримки інноваційних процесів для забезпечення його самопідтримки, через що інноваційні починання швидко затухають;

по-четверте, інноваційна політика не представлена цілісним механізмом управління інноваційним розвитком, через що інноваційна діяльність не набирає характеру системності;

по-п'яте, відсутнім є механізм формування умов для реалізації інноваційної діяльності як макро-, так і на мікрорівні.

Окреслені проблемні питання призводять до необхідності конкретизації можливостей практичного використання основних засад інноваційного типу розвитку з чітким визначенням окремих процесів, що забезпечують стабільне зростання інноваційної активності. Для цього слід, насамперед, розглянути суть основних термінів у сфері інноваційного розвитку, зокрема термінів «інноваційний розвиток», «інноваційність» та відносно нових термінів «інновативність» та «інновативний розвиток».

Розглянемо окремі трактування інноваційного розвитку.

А.М.Власова і Н.В.Краснокутська трактують інноваційний розвиток як розвиток науки, техніки, досвіду, знань [1, с.6]. Дані автори розглядають інноваційний розвиток як процес, у перебігу якого наукова ідея доводиться до практичного використання.

Л.І.Федулова визначає інноваційний розвиток як зростання економічних показників, забезпечених за рахунок реалізації інноваційних проектів і впровадження нововведень [2, с.35]. Дане визначення обмежується, на наш погляд, розглядом суто економічних зисків, які отримуються внаслідок ведення інноваційної діяльності, а такі складові як соціальна, екологічна, гуманітарна, науково технічна та інші до уваги не взято.

У викладі С.М.Ілляшенка інноваційний розвиток розглядається як процес господарювання, що спирається на безупинний пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємства у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місії і прийнятої мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту [3, с.23]. Дане трактування є більш широким і враховує роль чинників внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства в реалізації інноваційних процесів.

Науковці КНЕУ дають наступне визначення інноваційного розвитку: «Це незворотний процес переходу з одного стану в інший, який характеризується сукупністю змін, обумовлених впровадженням інноваційних перетворень, що приводять до формування нових властивостей системи, зміни її якісного стану, зростання здібностей, компетенцій, потенціалу та рівня ефективності її діяльності, укріплення системи, а також формування здатності чинити опір руйнівним силам зовнішнього та внутрішнього середовища [4, с.6]. Дане визначення включає, на відміну від інших, складову інтелектуального потенціалу як структурну основу забезпечення інноваційного розвитку.

О.Я.Ігнатенко трактує інноваційний розвиток як посилення і використання своїх інноваційних можливостей, аналіз, мобілізація і удосконалювання виробничого потенціалу для досягнення цілей розвитку керованого, соціально-економічного об'єкту за рядом напрямів, що передбачає комплекс робіт з розробки, освоєння й впровадження у виробництво різних нововведень, з огляду на обмеженість ресурсної складової [5, с.]. В даному трактуванні не враховано умов ринкового середовища, в якому здійснюється діяльність.

У визначенні Д.О.Карлюки інноваційний розвиток є складним процесом прикладного характеру створення і впровадження інновацій з метою якісних змін об'єкта управління та

отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту, який пов'язаний з необхідною умовою виживання і розвитку підприємств у довгостроковій перспективі [6, с.8]. Автор не конкретизує в даному трактуванні передумов реалізації інноваційної діяльності, які визначають її спрямованість.

Інноваційний розвиток охоплює всі ланки суспільного відтворення і передбачає реалізацію наступних етапів: виявлення потреби та виникнення нової технічної ідеї на її задоволення; проведення досліджень і розробок та оформлення винаходу; інвестування виробництва, освоєння і використання; розповсюдження і сприйняття результатів НТП, забезпечення сталого розвитку тощо [7, с.30].

Інноваційний розвиток може проявлятися в наступних його видах [7, с.28]:

внутрішній розвиток, який базується на існуючих традиціях, які склались в господарюючій системі;

зовнішній розвиток, який передбачає інноваційну діяльність з метою закріплення позицій господарюючої системи на ринку. При цьому інноваційна діяльність може бути утворюючою (легітимною), тобто пов'язаною з безпосереднім продукуванням інновацій, та імітуючою (нелегітимною), яка базується на копіюванні чужих інновацій.

Таким чином, інноваційний розвиток має об'єктивну основу, яка визначається внутрішніми можливостями системи до інноваційних змін та перетворень та зовнішніми вимогами посилення конкурентних переваг для забезпечення перспективи подальшого прогресивного розвитку.

На сьогоднішній день дискусійним є питання визначення змісту таких інноваційних характеристик як інноваційність та інновативність. Для конкретизації змісту даних понять слід, на нашу думку, розглянути змістове насичення першооснов даних термінів, а саме понять інновації та інноватики.

Визначень терміну «інновація» в науковій літературі налічуються сотні, причому різні автори по-різному трактують дане поняття, визначаючи його як процес (Твісс Б., Санта Б., Хучек М., Макаров В.Л., Морозов Ю. та ін.), як зміну (Й. Шумпетер, Яковец Ю., Водачек Л. та ін.), як результат (Левінсон А., Фатхутдінов Р., Шабанова М. та ін.) та як систему (Ляпін Н., Пригожин А. та ін.).

У керівництві Фраскати інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, який отримав втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.

Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає інновацію як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [8].

У Концепції інноваційної політики Російської Федерації інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав реалізацію у вигляді нового або вдосконаленого продукту, що реалізовується на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, використовуваного в практичній діяльності.

Розглянувши визначення терміну «інновація» схилиємось до думки, що основний акцент у трактуванні даного поняття повинен робитись на розгляді його як готового прогресотворчого результату інноваційної діяльності, який має прикладний характер і забезпечує отримання одного чи кількох видів ефектів [9, с.53].

Глобалізація світових економічних процесів об'єктивно вимагає використання нових підходів до забезпечення можливості розвитку систем господарювання у світовому

конкурентному середовищі. Тому актуальним стає використання загальносистемного або глобально-цивілізаційного підходу як до розгляду сутності інноваційного розвитку, так і до забезпечення умов для реалізації даного процесу.

Глобалізаційні процеси дозволяють посилювати міжнародні фінансові, економічні, культурні зв'язки, розвивати комунікаційну систему, освоювати нові технології. Швидкість перетворень немов «стискає» світовий простір і час. Основним економічним ресурсом стає інформація і операбельні знання, загострюється конкуренція за інноваційний ресурс. За таких умов об'єктивною необхідністю стає вихід на якісно новий рівень забезпечення розвитку економічних систем, який супроводжується трансформаційними змінами, основою яких стає інновативність і, як наслідок набирає розвитку новий напрям знань – інноватика.

Термін «інноватика» є досить новим і трактується на сьогоднішній день наступним чином:

1) Інноватика — галузь знань, що охоплює питання методології й організації інноваційної діяльності. Інноватика вивчає закономірності процесів розвитку, формування новацій, нововведень, механізмів управління змінами, подолання опору нововведенням, адаптації до них людини, використання та поширення інноваційних потоків, інноваційної діяльності, їх вплив на сферу конкуренції, на розвиток суспільства в цілому [10].

2) Інноватика – область науки, яка вивчає формування новацій і їх розповсюдження, а також способи прийняття інноваційних рішень [11].

3) Інноватика – галузь науки, що охоплює питання методології й організації інноваційної діяльності, вивчає різні проблеми теорії інновацій, зокрема, створення, реалізації нововведень, організаційне забезпечення інноваційних процесів. [12, с.15].

4) Інноватика – галузь науки, що вивчає закономірності процесу інноватизації. До її пріоритетних напрямків відносяться дослідження психологічних ефектів, інженерного і філософського розуміння інновації, шляхів підвищення сприйнятливості, схильності до інновацій у суспільстві взагалі і у підприємств зокрема [13].

Виходячи із наведених визначень термінів «інновація» та «інноватика», можна стверджувати, що інновативність – здатність до практичного впровадження інтелектуальних рішень в діяльність з метою отримання ефектів різного виду. Поняття інновативності є більш широким, визначається умовами зовнішнього і внутрішнього середовища системи та забезпечує створення нових знань, методів, концепцій, підходів, формування нових зв'язків, що дозволяє прискорити процес адаптації системи до змін у бізнес-середовищі. Тому інновативність є характеристикою, яка відображає якісний рівень готовності господарюючої системи до інноваційних змін, сприйняття нею нових ідей і здатність підтримувати і реалізовувати нововведення у всіх сферах діяльності. Слід зауважити, що дана характеристика певною мірою визначається складовою людської активності, що надає їй суб'єктивних форм.

В межах вище викладеного інновативність як якісну характеристику інновативного розвитку можна розглядати у наступних аспектах:

- по-перше, інновативність як засіб, що передбачає постійне вдосконалення діяльності, оновлення на основі новітніх досягнень науки і техніки, що дозволяє забезпечувати ціль підготовки системи до реалізації інноваційної практики;

- по-друге, інновативність як ціль, що передбачає формування і стабільне відтворення в системі установок, умов, зразків діяльності, орієнтованих на постійне прагнення до новизни. Даний аспект інновативності є більш глибинний і характеризує трансформаційні зрушення в системі, які мають місце в усіх напрямках діяльності системи і включають реалізацію таких видів інноваційних змін: фінансово-економічні, організаційно-управлінські, структурно-функціональні, освітньо-методологічні.

В процесі використання терміну «інноватизація» його часто ототожнюють з інноваційним розвитком. Однак, попередній аналіз термінів «інновація», «інноватика», «інноваційність» та «інновативність» дозволив визначити різницю між ними. Тому логічним є твердження про недопустимість ототожнення термінів «інноватизація» та «інноваційний розвиток».

Окремі автори дають наступні визначення інноватизації.

В.Д.Пархоменко та О.К.Скаленко визначають інноватизацію як «перманентний пошук і впровадження в господарське життя ресурсозберігаючих, у тому числі безвідходних технологій» [14, с. 4]. В даному трактуванні переважає технологічний аспект інноваційної діяльності як передумови технологічних змін. Управлінський аспект у забезпеченні інноватизації в даному випадку не представлений.

В.Є.Новицький трактує інноватизацію «як активну науково-технологічну домінанту сучасного розвитку та конкурентної діяльності, що виникає об'єктивно як реакція на зміну співвідношення науки та виробництва, а також як прояв нового функціонального співвідношення» [15, с. 5]. Подальше розкриття змісту інноватизації даним автором демонструє ситуацію концентрації «чистої науки та освіти» у країнах-метрополіях та винесення виробництв «до країн регіональної, світової периферії» як приклад інноваційності різних систем, в яких співвідношення науки та виробництва є різними, однак розвиток цих систем забезпечується за рахунок процесу інноватизації.

О.Л.Скрипниченко під «інноватизацією» розуміє «свідому людську діяльність, у результаті якої створюються, з одного боку, найкращі в певних обставинах умови для інноваційного розвитку, з іншого – пряме втручання, як в усі етапи процесу окремо, так і в загальний процес в цілому» [9, с. 54]. На нашу думку, дане визначення найбільш точно відображає змістове наповнення терміну «інноватизація». Основний акцент зроблено на усвідомлення необхідності створення належних умов для інноваційного розвитку.

Таким чином, можна зробити наступні висновки:

1. Інноваційний розвиток передбачає реалізацію інноваційних процесів, які забезпечують отримання різних видів ефекту (економічного, соціального, екологічного, науково-технічного тощо) з метою підвищення ефективності роботи системи та отримання окремих конкурентних переваг. Слід зауважити, що інноваційний розвиток носить постійний характер і є обов'язковою умовою забезпечення ефективності функціонування системи шляхом реалізації інновацій різного виду в окремих напрямках діяльності системи.

2. Інновативний розвиток передбачає формування умов для підтримки і впровадження інновацій, що забезпечується генеруванням змін шляхом генерування (отримання) і розповсюдження нових знань, охоплює рівень окремої системи, носить системний характер, реалізується комплексно із врахуванням зміни компонентів зовнішнього і внутрішнього середовища як існуючої реальності та як об'єктивної реакції на зміни у самій системі, виходячи з об'єктивних і суб'єктивних основ інноваційного розвитку.

3. Інновативною можна назвати систему, в якій відбувається безперервний процес змін та навчання. Тобто дана система є відкритою для нововведень, постійно оновлює і вдосконалює свою діяльність, намагається підвищити ефективність всіх процесів, які в ній протікають, швидко реагує на зміни зовнішнього середовища, а реакція на зовнішні зміни супроводжується необхідною зміною структурних елементів внутрішнього середовища системи.

Таким чином, інновативність системи передбачає, по-перше, ресурсну готовність до змін, по-друге, готовність сприйняття системою змін і, по-третє, готовність прийняття змін системи бізнес-середовищем, в якому вона функціонує.

4. Інновативний розвиток не обмежується лише самою системою інновацій, а носить, можна казати, холістичний характер, тобто цілісний характер системності.

Таким чином, інноватизацію можна визначити як процес забезпечення умов для активізації інноваційного розвитку, який використовується за умови об'єктивного усвідомлення необхідності комплексних змін в роботі організації, реалізується на засадах системності шляхом сприяння активізації інноваційного потенціалу економічної системи з метою забезпечення збалансованого прогресивного розвитку складових системи і, як наслідок, виведення системи на якісно новий рівень розвитку та отримання ефекту трансформаційно-інноваційного прискорення.

Дана категорія є відносно новою і вимагає подальшого вивчення і більш детальної конкретизації її змістового наповнення, умов та принципів застосування, що й ляже в основу наших подальших досліджень.

Література:

1. Власова А.М. Інноваційний менеджмент: Навч. Посібник /А.М.власова, Н.В.Краснокутська. – К.:КНЕУ, 1997. – 92 с.
2. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: Підручник /Л.І.Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.
3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навч. Посібник / С.М.Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2003. – 278 с.
4. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л.Л.Антонюк, А.М.Поручник, В.С.Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
5. Ігнатенко О.Я. Система забезпечення інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / О.Я. Ігнатенко// Державний вищий навчальний заклад "Донецький національний технічний університет". – 05.06.08 - //Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2008/fem/ignatenko/library/st2.htm>.
6. Карлюка Д.О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємства льонопереробної галузі: автореф. дис. канд. екон. наук / Д.О.Карлюка. – Київ, 2006. – 24 с.
7. Шовкун І.А. Моделі інноваційного розвитку: міжнародний досвід та уроки для України // Проблеми науки. - 2002. - № 8.
8. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, №36, ст.266). (Із змінами, внесеними згідно №380- IV від 26.12.2002 р., ВВР, 2003, №10-11, ст.86 №1344- IV від 27.11.2003).
9. Скрипніченко О.П. Інноватизація (термінологія) / О.П.Скрипніченко // Формування ринкових відносин в Україні. - №11(102). – 2009. – с.50-56.
10. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. / Н.В.Краснокутська — Київ.: КНЕУ, 2003. - 504с.
11. Словник бізнес-термінів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/business/5333>.
12. Гращенко І.С. Формування адаптивної системи управління інноваційними процесами на підприємствах: Дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук / І.С.Гращенко. – Київ, 2008. - 95 с.
13. Словарь экономиста [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://edc.nauka.ru/stp.dr/innov/>.
14. Пархоменко В.Д. Національна науково-інформаційна система – стратегічна основа технологічно-виробничих інновацій/ В.Д.Пархоменко, О.К.Скаленко // Науково-технічна інформація. - №4(30). – 2006. - 62 с.
15. Новицький В.Є. Проблеми інституційно-інноваційного регулювання в контексті завдань національного розвитку на сучасному етапі глобалізації / В.Є.Новицький // Наукові вісті НТУУ “КПІ”. - 2009. - № 5. - С. 5-10.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Петренко В.П. 12.03.2012*

*Надійшло до редакції
24.03.12*